

Karen Jeppe – den glemte heltinde

Redningen af de danske jøder i 1943 er ikke det første eksempel i historien på, at almindelige danskere risikerer livet for at redde fremmede mennesker fra et folkedrab. Den danske Karen Jeppe er én af de glemte helte. Under det armenske folkedrab i 1915-1917 reddede hun mange armeniere fra dødsmarker, slavearbejde og henrettelser.

Karen Jeppe

I Ordrup nord for København læste den danske lærerinde Karen Jeppe i februar 1902 en avisartikel af den danske forfatter Åge Meyer Benedictsen. Artiklen handlede om de lidelser, som det kristne armenske folk gennemgik som undertrykt minoritet i Osmannerriget, efter at 100.000-200.000 armeniere i årene 1894-96 var blevet slået ihjel ved organiserede massakrer.

Karen Jeppe blev så grebet af denne beretning, at hun kort efter tog til København for at høre et foredrag med selv samme Benedictsen. Ved foredraget fortalte han om sit møde med fattige armenske flygtninge og forældreløse børn i byen Urfa, en armensk-befolket by med cirka 50.000 indbyggere på grænsen til Syrien. Benedictsen berettede, hvordan armenierne var blevet svigtet af vestmagterne, og om det store hjælpearbejde som mange europæiske og amerikanske private organisationer udførte.

Begyndelsen på Karen Jeppe's hjælpearbejde for armenierne

Karen Jeppe nærede et stort ønske om selv at gøre noget og opsøgte foreningen "Danske Armeniervenner". Der blev hun øjeblikkeligt tilbudt ansættelse, da man havde brug for en lærerinde for armenske forældreløse drenge på et børnehjem i Urfa. I 1903 ankom Jeppe og den første tid brugte hun på at lære armensk, tyrkisk og arabisk. Derefter blev hun hurtigt forstander for den tyske Orientmissions store børnehjem.

Folkedrab på armenierne

I 1914 var Jeppe stadig i Urfa, hvor forholdene indtil da havde været relativt rolige, selvom partiet Ungtyrkerne, der havde afsat sultanen som hersker i Osmannerriget og nu selv var ved magten, genoptog undertrykkelsen af ikke-tyrkiske minoriteter i riget. Ungtyrkerne var ellers blevet mødt med store forventninger af såvel armeniere som hjælpearbejdere, fordi de ville indføre mere demokrati og selvstyre for minoriteter. Men i længden blev det den nationalistiske og racistiske fløj i partiet, der fik magten: Osmannerriget med dets væld af minoriteter skulle afløses af et etnisk rent Stortyrkiet. De ledende kræfter hos Ungtyrkerne besluttede, at armenierne i ly af 1. Verdenskrig skulle udryddes, blandt andet fordi man var bange for, at de ville alliere sig med russerne for at opnå uafhængighed. I foråret 1915 begyndte det armenske folkedrab med massakrer, dødsmarker og bortførelser.

Karen Jeppe under folkedrab på armenierne

I Urfa mærkede Karen Jeppe, hvordan situationen for armenierne blev forværret i begyndelsen af 1. Verdenskrig. Børnehjemmet, hvor hun arbejdede, blev lukket og lavet om til en kaserne for tyrkiske soldater, og hendes armenske plejesøn, Misak, blev indkaldt til militærtjeneste. I 1915 blev det regnet som en dødsdom for armenske mænd, da de risikerede enten at blive skudt eller arbejdet ihjel af de tyrkiske og kurdiske soldater i den osmanniske hær. For at forhindre dette gjorde Jeppe alt for at løskøbe Misak fra militærtjeneste, hvilket til alt held lykkedes.

I foråret 1915 begyndte soldater og politi at drive store deportationskolonner på flere tusinde armenske kvinder og børn gennem Urfa og ud i den syriske ørken. Mange måtte overnatte på torvet foran Jeppe's tidligere børnehjem; den tyrkiske kaserne. Da de deporterede havde marcheret hundredvis af kilometer fra deres hjem i det nordøstlige Tyrkiet gennem bjerge og ørkenområder med alt for lidt mad og drikke, var mange døde langs deportationsruten eller var døde nær. Jeppe og hendes kolleger organiserede hjælpearbejde og skaffede mad til så mange som muligt, men der kom flere og større kolonner gennem Urfa. De fordrevnes tilstand blev værre og værre, og mange døde på torvet.

I et brev beskrev Karen Jeppe følgerne af dødsmarkerne: "Godt for hver den, som bliver fri for at se den dødens allé der lige fra Urfas mure strakte sig langt, langt ud i den gule, afsvedne slette, uendelig som den. Den var velbeplantet, denne allé, men den overskyggedes ikke af friske, grønne træer, det var menneskelig der flankerede vejen. Lig i alle stadier af forrådnelse. Nogle var faldet om lige uden for byens port. Man havde drevet dem op fra sygelejet med stokkeslag; nogle få hundrede skridt var det lykkedes dem at slæbe sig frem..."

Snart kom der befalinger om, at de armenske præster skulle udlevere flygtningene i byen Urfa. Byens armenske elite blev arresteret, torteret og henrettet. Andre blev tvangsomvendt til islam. De overlevende armeniere i Urfa foranstaltede et fortvivlet oprør; de forskansede sig i deres bydel og

Danmark og folkedrab

Under 1. Verdenskrig var Erik Scavenius udenrigsminister i Danmark. Ved krigsudbruddet i 1914 var stemningen i det neutrale Danmark generelt fjendtlig mod tyskerne og deres allierede, deriblandt Osmannerriget. Scavenius lod sig imidlertid ikke lede af folkestemninger, men forsøgte at opretholde så godt et forhold som muligt til alle de krigsførende parter uden at sætte landets neutralitet over styr.

Allerede fra sensommeren 1915 fik Scavenius detaljerede rapporter om systematiske massakrer på armenierne fra den danske ambassade i Konstantinopel (Istanbul), hovedstaden i Osmannerriget. For eksempel skrev en dansk diplomat den 22. september 1915 om Ungtyrkernes "...fremmedfjendtlige og nationalistiske politik, hvis udslag i den senere tid jeg flere gange har nærmere belyst i mine indberetninger, og hvis hovedformål for øjeblikket er udryddelsen af den armenske befolkning i riget." Neutralitetspolitikken ændrede sig dog ikke.

En beskrivelse af Karen Jeppe

"Denne skrøbelige person havde udmærket visdom og ukueligt mod. Fornuftig og intelligent, dannet og dedikeret, altid energisk og inspireret. Hun havde lært armensk sprog og studeret armeniernes historie og religion for bedre at kunne forstå og udføre sine opgaver. Gennem hele krigen hjalp hun flygtningene og de forfulgte unge mænd, og hun reddede mange fra tyrkernes klør og fra sulten."

Karen Jeppe beskrevet af den armenske overlevende Ephraim K. Jernazian.

forsøgte at holde de tyrkiske soldater ude, men kvarteret blev hurtigt skudt i grus, og den 16. oktober 1915 måtte armenierne overgive sig.

I mellemtiden var Karen Jeppe flyttet til et mindre hus lidt uden for byen, hvortil armenierne fra Urfa søgte skjul for at undgå den døden. Blandt dem var nogle drenge fra børnehjemmet, plejesønnen Misak og hans kone Lucia. Efterhånden var de mere end tyve flygtninge, og Jeppe turde ikke skjule flere – hvis tyrkerne opdagede skjulestedet, ville både hun og armenierne være sikre på at blive henrettet. Efter de skjulte armeniere var flygtet videre, vendte Karen Jeppe i begyndelsen af 1918 tilbage til Danmark, stærkt nedbrudt.

Efter folkekræbet hjælpearbejdet

Ved krigens afslutning var fremtiden usikker for de hundredetusinder af armenske flygtninge, der blandt andet befandt sig i de tidligere osmanniske provinser Libanon og Syrien. De sejrende stormagter havde brudt deres løfte om et selvstændigt Armenien, der skulle inkludere dele af tyrkisk territorium, og mange armeniere kunne derfor ikke vende tilbage til deres jord og ejendele. Kun i Sovjetunionen blev der oprettet en lille armensk republik.

Flygtningeproblemet blev yderligere forværret ved, at der langt fra var plads eller økonomi til, at alle flygtninge kunne rejse dertil og skabe sig en tilværelse. For at afhjælpe dette problem igangsatte private organisationer i den vestlige verden hjælpeprogrammer for de nødlidende armeniere, og i 1920 blev Karen Jeppe endnu engang sendt af sted. Denne gang gik turen til byen Aleppo i Syrien, hvor titusindvis af armenske flygtninge levede under elendige forhold i en barakby. Der oprettede Jeppe et flygtningehøjskole. Det var dog tydeligt, at der ingen fremtid eksisterede for flygtningene i byen, der var præget af sygdom, overbefolkning og arbejdsløshed.

Om barakbyen skrev Ingeborg Maria Sick, et medlem af hjælpeorganisationen "Danske Armeniervenner", der besøgte Jeppe i Aleppo:

"En by? ... Nej, snarere en ørken. Gulgrå, støvet, underlig håbløs. Sådan er det første indtryk af Aleppo. Og værre bliver ørken-fornemmelsen hvis man følger den hovedgade der mod nord fører ud af byen, og når det sted hvor de velbyggede stenhuse hører op og hvor den armenske flygtningelejr, et helt kvarter for sig, begynder. Det er håbløshedens område, forfærdelig ubegrænset".

I samarbejde med blandt andet svenske og tyske hjælpeorganisationer og missionærer grundlagde Jeppe derfor i 1923 en landsby for enker uden for Aleppo med plads til ca. 150 kvinder med børn og plejebørn.

Folkeforbundet og befrielsen fra haremmerne

I slutningen af 1921 skete der noget, der gav Jeppe autoritet til bedre at udføre og udvide sit hjælpearbejde: Hun blev udnævnt til Folkeforbundskommisær for Beskyttelse af Kvinder og Børn i det Nære Orient. Hendes hovedopgave for Folkeforbundet – datidens FN – var at lede arbejdet med at få frigivet armenske kvinder, der i forbindelse med folkekræbet var blevet tvunget til giftermål med tyrkiske og arabiske mænd, og nu levede med deres børn som slaver i haremmer.

Jeppe havde i første omgang haft store betænkeligheder ved at påtage sig dette arbejde: Det var et stort foretagende – alene i området omkring Aleppo blev mere end 20.000 armenske kvinder og børn holdt i islamiske hjem mod deres vilje - og Jeppe var usikker på, om der i Folkeforbundet var politisk vilje til at gennemføre arbejdet. Hun valgte at sige ja ud fra den betragtning om, at hun med den nystartede og potentielt magtfulde organisation i ryggen ville få større indflydelse end som almindelig nødhjælpsarbejder.

Jeppe og hendes organisation forsøgte at overbevise de armenske kvinder og børn om, at det ville være sikkert at flygte, og at der var et sted at flygte hen. Det lykkedes at få befriet 2000 kvinder og børn i perioden 1921-27. De fik alle lægehjælp og mulighed for uddannelse, og mange blev efterhånden genforenet med overlevende familiemedlemmer.

Om opgaven skrev Jeppe i et brev til den danske delegerede i Folkeforbundet, Henni Forchhammer:

"De kan tro det er en vanskelig historie jeg her har fået begyndt på. Jeg går jo ikke frem som i Konstantinopel, hvor [englænderne] henter kvinderne og børnene ud af haremmerne, så de kan hente mange eller få, eftersom deres finanser er til. Min arbejdsmetode er en propaganda, jeg søger at få dem til at løbe bort og hjælpe dem så af bedste evne når de er kommet ud".

Karen Jappes sidste år

I 1927 fik Karen Jeppe den Kongelige Fortjenstmedalje i guld. Efter mange års arbejde uden støtte fra den danske stat opnåede hun nu denne symbolske anerkendelse. I de følgende år fortsatte Jeppe ufortrødent sit arbejde: hun befandt sig skiftevis i Aleppo, hvor hun arbejdede med at organisere lægehjælp til flygtninge, i de armenske landbrugskolonier, og på rejse i Danmark og i udlandet, hvor hun holdt foredrag og samlede penge ind til armenierne - alene i løbet af 6 måneder i 1933 holdt hun 50 foredrag og møder rundt om i Danmark.

Karen Jeppe døde den 7. juni 1935, 59 år gammel, af et malariaanfald i sit hus i landsbyen Tineh, en af

de armenierkolonier hun selv havde været med til at grundlægge. Hun blev bisat i en armensk kirke af den armenske ærkebiskop i Syrien og blev begravet udenfor kirken ved en anden af "hendes" kolonier, enkelandsbyen. Hundredevis af sørgende armeniere fulgte hendes kiste til kirken, og den dag i dag husker armenierne i Syrien Karen Jeppe som en heltinde, der ofrede sit liv for deres folk – for eksempel findes der i Aleppo en skole for armeniere opkaldt efter hende: Karen Jeppe College.

Af Matthias Bjørnlund, historiker.